

HAJNÓCZI GÁBOR

LEON BATTISTA ALBERTI,
A FESTÉSZETRŐL (1435–36)
CÍMŰ TRAKTÁTUSÁNAK MAGYAR KIADÁSA

Harminc éve, hogy magyarul megjelent a reneszánsz művészetelmélet alapműve, Leonardo da Vinci, *Trattato della pittura* című traktátusa.¹ Jelentőségéhez nem fér kétség, a kiadásnak tulajdonképpen csak az az egy „hibája” van, hogy nem követte a többi, hasonlóan fontos mű kiadása. Mindezideig hiányoznak az előfutárok és a kortársak (Cennino Cennini, Lorenzo Ghiberti, Piero della Francesca szövegei), és leginkább Leon Battista Alberti festészeti értekezése. Márpedig köztudott, és az említett Leonardo-kiadás előszavában Boskovits Miklós utal is rá,² hogy a mintegy fél évszázaddal korábban keletkezett Alberti-traktátus a leonardói festészetelmélet előfutára.

A festészetről műfajteremtő jelentőségű, és nem csupán az itáliai, hanem az egyetemes művésztörténetnek is jelentékeny forrása. Szabatos leírást tartalmaz a XV. századi festői perspektiváról, először írja le és fejtí ki a festészet mint autonóm művészet elméleti kérdéseit, és megteremtí a művelt festő ideáltípusát. A traktátus-irodalomban ez a mű a láncszem, amely összekapcsolja a késő középkori Cennini művét Piero della Francesca, Leonardo, majd Vasari, Lomazzo és Zuccari értekezéseivel. A művésztörténész szakember számára elsősorban emiatt értékes. Nem lehet tagadni kordokumentum-jellegét sem, mivel a Quattrocento művészetének, csakúgy fontos dokumentuma, mint tudományos és filozófiai gondolkodásának. Ennélfogva hasznos mind a történész mind a kort és művészetét kutató számára. Aligha szorul tehát bizonyításra magyar kiadásának fontossága.

Alábbi rövid tanulmányunkban a készülő magyar kiadás néhány elvi és módszertani kérdésével kívánunk foglalkozni. Afféle műhelytanulmánynak szánjuk írásunkat, amelyben azokból az elvi és metodikai problémákból szeretnénk néhányat megosztani az olvasóval, amelyek az eredeti mű magyar szövegváltozatának gondozása közben jelentkeztek. Dolgozatunk alapvetően művésztörténeti jellegű, és csak annyiban érint filológiai kérdéseket, amennyiben feltétlenül szükséges. Röviden tárgyalni fogjuk a traktátus latin- és olasznyelvű változatának keletkezési körülményeit és eltérő műfaji sajátosságait. Ezzel összefüggésben foglalkozunk a két változatot tartalmazó kéziratokkal, és megvizsgáljuk a modern kiadásokat, elsősorban a szövegváltozatok kiválasztása szempontjából. Végül fontolóra vesszük a magyar kiadás számára adott lehetőségeket.

¹ LEONARDO DA VINCI, *A festészetéről*, ford. Gulyás Dénes, Bp., Corvina, 1967

² „A *Trattato della pittura* valóságos előképe egy olyan fölényes intelligenciával megírt mű kellett legyen, mint Leon Battista Alberti a festészetéről írott műve.” BOSKOVITS MIKLÓS, *A Trattato della pittura és Leonardo művészetelmélete*, id.kiad., 16

1. A két változat: a *De pictura* és a *Della pittura*

Alberti traktátusát tanulmányozva azonnal szembetalálkozunk azzal a – más Alberti-műnél is előforduló – körülménnyel, hogy a műnek két, azonos értékű változata van, egy latin- és egy olasznyelvű. Mind a két változat a szerző műve, tehát mindkettő nem csak koncepciójában, hanem terminológiájában is autentikus.

Amennyire életrajzát ismerjük,³ Alberti firenzei tartózkodásával és az ottani képzőművészekkel kialakított kapcsolatával magyarázható a festészeti értekezés megírása. Eredetileg minden bizonnyal egy latinnyelvű teoretikus mű koncepciója született meg, és csak egy későbbi elhatározás lehetett a humanista traktátus átalakítása vulgáris nyelvű művészeti értekezéssé. Mindezt csak feltételezni lehet, tekintve, hogy közvetlen adat nem áll rendelkezésre a két változat keletkezéséről. A feltételezést a filológiai kutatások igazolták,⁴ és a vulgáris nyelvű változat élén szereplő *Prologus* egyes kijelentései is alátámasztják.⁵ Mindezek alapján ma már biztosra vehető, hogy az első változat a *De pictura* volt, amely 1435-ben készült el, és a következő évben szerzője elkészítette az olasznyelvű változatot is, amelyet igyekezett a festők számára hasznos művé formálni. Mint a *Prologus*-ban Brunelleschinek mondja, „Állhatatosan folytad, amit nap mint nap cselekszel, oly dolgok felfedezését, amelyekkel csodálatos tehetséged örök dicsőséget és hírnevet szerez, és ha néhány szabad órád akadna, nagy örömet szereznél, ha e kis művemet a festészetről átnéznéd, amelyet neked ajánlva tettem át toszkán nyelvre.”⁶

A *De pictura* és a *Della pittura*, jóllehet ugyanannak a műnek a két változata, két különböző szerzői szándékot testesít meg: az előbbi egy humanista traktátus, latin nyelven és latin terminológiával, az utóbbi egy olasznyelvű művészetelméleti értekezés, részben olaszosított latin, részben a kortárs művészeti szaknyelvből merített olasz terminológiával. A *De pictura* esetében a modell mind műfaji, mind módszertani szempontból a retorika volt, és azoknak a humanista erudícióval rendelkező olvasóknak volt szánva, akik meg tudták érteni és értékelni tudták a mű tartalmi és stílusi eredményeit.⁷ Más volt a helyzet a *Della pittura* esetében, amely valószínűleg abból a szándékból született, hogy éppen a festők ne legyenek kirekesztve a mű olvasói közül.

³ Alberti életére vonatkozóan a legfontosabb az ún. *Névtelen életrajz*, amelyet ma már önéletírásának tekintünk. Kiadva: ANICIO BONUCCI, *Vita (anonima)*, in *Opere volgari di Leon Battista Alberti*, vol. I. Firenze, 1843, XC–XCVIII; utóbb: RICCARDO FUBINI e ANNA MENCI GALLORINI, *L'autobiografia di Leon Battista Alberti. Studio e edizione*, „Rinascimento”, 12, 1972, 21–78. Továbbá ld. még GIROLAMO MANCINI, *Vita di Leon Battista Alberti*, 2a ed., Firenze, 1911, 4–16; CECIL GRAYSON, *Leon Battista Alberti: vita e opere*, in *Leon Battista Alberti*, Katalógus, a cura di JOSEPH RYKWERT e ANNE ENGEL, Olivetti-Electa, Milano, 1994, 28–38.

⁴ A két változat viszonyára, a kronológiára vonatkozó legfontosabb tanulmányok: CECIL GRAYSON, *Studi su L. B. Alberti*, „Rinascimento”, 1953, 54–62; PAUL HENRI MICHEL, *Le traité „De la peinture” de L.B. Alberti: version latine et version vulgaire*, in „Revue des études italiennes”, 1962, 80–91; CECIL GRAYSON, *The Text of Alberti's De pictura*, „Italian Studies – An Annual Review”, XXIII(1968), 71–92; MARIA PICCHIO SIMONELLI, *On Alberti's Treatises on Art and their Chronological Relationship*, in „Yearbook of Italian Studies”, Toronto, I(1971), pp. 75–102; NICOLETTA MARASCHIO, *Aspetti del bilinguismo albertiano nel „De Pictura”*, „Rinascimento”, 12 (1972), 183–228; Leon Battista Alberti, *Opere volgari*, III, a cura di C. GRAYSON, Bari, Laterza, 1973, 299–340.

⁵ Ld. erről tanulmányunkat: *Filippo Brunelleschinek szóló ajánlás Leon Battista Alberti festészetről írt traktátusában* in *Kelet és Nyugat között*, szerk. KOSZTA LÁSZLÓ, Szeged, 1995, 197–210.

⁶ „Tu tanto persevera in trovare, quanto fai di di in di, cose per quali il tuo ingegno maraviglioso s'acquista perpetua fama e nome, e se in tempo t'accade otio, mi piacereá rivegga questa mia operetta de pictura quale a tuo nome feci in lingua toscana.” *De pictura*, a cura di C. GRAYSON, Laterza, Roma–Bari, 1980, 8.

⁷ Ld. erről: MICHAEL BAXANDALL, *Giotto and the orators*, Oxford, 1971, olasz kiad., Milánó, 1994, az egész harmadik fejezet.

Így Alberti nem csupán lefordította a latin szöveget, hanem egyszerűsítette is, amennyiben számos passzust elhagyott belőle, amelyeket túl elvontnak ítélte a festők szempontjából. Jóllehet ehelyütt nincs lehetőség a két szöveg viszonyának részletes elemzésére, annyit általában megállapíthatunk, hogy az olasznyelvű szöveget alig egy-két mondattal bővítette, míg tíznél több helyen (főként az első és a második könyvben) hosszabb-rövidebb passzusokat elhagyott a latin szöveg átültetésénél.⁸ Főként ott tekintett el a latin mondat (vagy mondatok) lefordításától, ahol feleslegesnek ítélte új fogalom bevezetését, vagy nehéz lett volna a latin terminus olaszra fordítása, esetleg az idézett klasszikus példa túlságosan irodalmiassá, szónokiassá tette volna a tárgyalást. A kihagyott részletek arra utalnak, hogy Alberti bizonyos fogalmak magyarátát (pl. a párhuzamosság) elhagyta, mivel azokat a festők által ismert dolgoknak ítélhette; másokat nem akart használni (pl. a symmetria), mivel azokra nem volt megfelelő terminus a korbeli olasz szaknyelvben, végül eltekintett a klasszikus festőkre, szobrászokra vonatkozó (többnyire Pliniustól származó) hivatkozásoktól, amelyeket eredetileg nyilván a humanista műveltségű olvasóknak szánt.

Látjuk tehát, hogy a két változat viszonya korántsem ítéhető meg sommásan, ennél fogva az is látható, mennyire problematikus válaszolni arra a kérdésre, vajon melyik az autentikus mű. Mielőtt azonban ezzel foglalkoznánk, ismerkedjünk meg röviden a kéziratok helyzetével.

2. A kéziratok és az eddigi kiadások

A De pictura – a kutatás jelenlegi állása szerint – tizenkilenc kódexben van meg, ezek közül egyikben a szöveg töredékes.⁹ Az alábbiakban álljon itt annak a tizennyolc kéziratnak a listája, amely a teljes szöveget tartalmazza.

1. **Ms II, VIII, 58** (1r-26r), Firenze, Biblioteca Nazionale Centrale, XV.sz.
2. **Ms. Vat.Lat.4569** (119r-162v), Róma, Biblioteca Apostolica Vaticana, XVI.sz.
3. **Ms. 767** (65r-103v) Firenze, Biblioteca Riccardiana, XVI.sz.
4. **Ms. B, II, 50** (1r-37r), Genova, Biblioteca Universitaria, XV.sz.
5. **Ms. Arm. CXII** (170r-207r), Livorno, Biblioteca Labronica, XVI.sz.
6. **Ms. B, VI, 38** Firenze, Biblioteca Marucelliana, XVIII.sz.,
7. **Ms. Ashb, 1155** (1r-89r) Firenze, Biblioteca Medicea Laurenziana, 1541
8. **Ms. 1448** (8r-54r), Lucca, Biblioteca Governativa, Padova, 1518
9. **Ms. O, 80, Sup.** (1r-52r), Milánó, Biblioteca Ambrosiana, XV.sz.
10. **Ms 90**, (1r-23r), University of North Carolina Library, XV.sz.
11. **Ms. Canon.Misc.121** (1r-47r), Oxford, Bodleian Library, XV.sz.
12. **Ms. 146** (1r-65r), Ravenna, Biblioteca Classense, XV.sz.
13. **Ms. Reg.Lat.1549** (1r-33v), Róma, Biblioteca Apostolica Vaticana, XV.sz.

⁸ A kérdéssel az egyik legalaposabb értekezés NICOLETTA MARASCHIO tanulmánya, *Aspetti del bilinguismo*, id. Vö. erről a témáról írt tanulmányunkkal: *La redazione volgare del De pictura di Leon Battista Alberti*, in „Italianistica Debreceniensis” 4 (1997) 9–25.

⁹ Felsorolásunkban a kutatás által ismert (GRAYSON, 1968, 1973; MARASCHIO, 1972; stb) és számontartott kéziratokat említjük. A csoportosításban az az öt kézirat szerepel az élen, amelyből hiányzik a Gonzaga hercegnek szóló ajánlás; ezek – GRAYSON (1968, 71–92) szerint – egy átdolgozás előtti változathoz tartoznak. Csak azokat a kódexeket említjük, amelyekben a teljes szöveg megtalálható.

14. **Ms. Ottob.Lat.1424** (1r-25v), Róma, Biblioteca Apostolica Vaticana, XV.sz.
15. **Ms. Vat.Lat.3151** (21v-66r), Róma, Biblioteca Apostolica Vaticana, XV. sz.
16. **Ms. Vat.Lat.8104** (1r-54v), Róma, Biblioteca Apostolica Vaticana, XVI.sz.
17. **Ms.3224** (105r-161v), Trento, Biblioteca Comunale, XV.sz.
18. **Ms (nem számozott)**, Waltham Mass, Brandeis University Library, XV.sz.

A vulgáris nyelvű verziót tartalmazó kódexek száma lényegesen kisebb, és ezekből is sokáig csak kettő volt ismert; a párizsi kódexben lévő változat utóbb vált ismertté.¹⁰ Alább felsoroljuk ezeket a kéziratokat is.

1. **MS Magliabechiano II, IV, 38**, Firenze, Biblioteca Nazionale (120r-136v).
2. **Ms. 273**, Verona, Biblioteca Capitolare.
3. **Cod. Ital. 1692**, Párizs, Bibliothèque Nationale, (MS.Fond. Ital.1692, 1r-31r.)

Mind a három kódex a teljes szöveget tartalmazza. A legjobb a Magliabechiano-kódex: autográf, Alberti műveinek fontos gyűjteménye, amely tartalmazza sajátkezű jegyzeteit is. A *Della pittura* a 120r- 136v -n található és 1436-ból való, a szöveg végén lévő dátum szerint: „Finis laus deo die xvij mensis julij mcccc36”.¹¹ Illusztrálatlan, mindössze egy geometriai rajz van benne a f.136v -n, amely azonban nem függ össze a *Della pittura* szövegével.

A két változat kézíratai tehát egymástól eltérő képet mutatnak. Számukat tekintve a latinnyelvűek vannak többségben, amit a kutatók a *De pictura* iránti nagyobb érdeklődéssel magyaráznak. Ezek a másolatok azonban hibásak és általában gyenge minőségűek. A *Della pittura* – a fenti magyarázat alapján – kevésbé lehetett széles körben elterjedt mű. Sőt az is valószínű, hogy közvetlen utóéletében – legalábbis egy időre – el is felejtődött. Bizonyára ezzel magyarázható, hogy első kiadása¹² nem valamelyik olasznyelvű változat alapján készült, hanem a latin verzió fordítása volt. Ellentétben a latin változatokkal, a három olasz lényegesen magasabb színvonalú, és közöttük a legjobb a már említett firenzei Magliabechiano. Hozzá kell ehhez tenni, hogy egyedül ebben a változatban van csak meg a Brunelleschi-nek szóló ajánlás.

Ha mármost a kiadásokról szeretnénk képet alkotni magunknak, akkor azt azonnal észrevehetjük, hogy külön története van a *De pictura*, és külön a *Della pittura* kiadásainak. Az *editio princeps* a *De pictura* első kiadása volt, amely Bazelben jelent meg 1540-ben.¹³ Még a modern kiadások esetében is megvan a párhuzamosság, ha megfigyelhető is a *De pictura* kiadásainak relatíve nagyobb száma.

Érdemes lenne alaposabban áttanulmányozni a kiadások történetét, hogy képet kaphassunk a mű iránti érdeklődés alakulásáról. Most erre természetesen nincs lehetőségünk.

¹⁰ Első közlése: PAUL HENRI MICHEL, *Un idéal humain au XV siècle: la pensée de L.B. Alberti*, Paris, 1930, 22. Ld. még: RENÉ WATKINS, *Note on the parisian ms. of L.B. Alberti's vernacular Della Pittura*, „Rinascimento”, VI, 1955, 369-372; GRAYSON, 1973, 299–300.

¹¹ Leon Battista Alberti, *Opere volgari*, a cura di CECIL GRAYSON, vol.III., Bari, Laterza, 1973, 299 és alább. A firenzei kódexről ld. 299, és 367–68.o.

¹² *LA PITTURA DI LEONBATTISTA ALBERTI TRADOTTA PER M. LODOVICO DOMENICHI*. Con Gratia et Privilegio. In Vinegia Appresso GABRIEL GIOLITO DE FERRARI, M D XLVII (1547)

¹³ *De pictura praestantissimae artis et nunquam satis laudatae, libri tres absolutissimi, Leonis Baptistae de Albertis viri in omni genere scientiarum praecipue Mathematices doctissimi, iam primum in lucem editi Basileae, Anno M.D.XL mense Augusto*

Mégis fontos a modern kiadásoknak legalább abból a szempontból történő sorravétele, hogy melyik változat alapján készültek. Általában az első modern kiadásként kezelt Janitschek-féle németnyelvű kiadás¹⁴ a *Della pittura*-t vette alapul, és a firenzei Magliabechiano-kódexben lévő szöveget adta közre. Giovanni Papini 1913-ban megjelent (majd 1934-ben megismételt) kiadása Janitschek olasz verzióját reprodukálta.¹⁵ A *Della pittura* kritikai kiadását Luigi Mallé készítette el,¹⁶ Janitschekhez hasonlóan a firenzei kézirat alapján. John R. Spencer alapos filológiai felkészültséggel adta ki 1956-ban a *De pictura* angolnyelvű változatát,¹⁷ és igyekezett tekintettel lenni az olasz változatra is alapos jegyzetapparátusával. Máiig alapvető Cecil Grayson munkássága az Alberti-mű kéziratának tanulmányozása és kiadása terén. Ő állította össze mind a két változat kéziratának repertóriumát, és máig érvényesen foglalt állást az alapvető kronológiai és filológiai kérdésekben. Kiadásaiban¹⁸ közreadta mind a latin, mind az olasz változat kritikailag precíz szövegét. A legutóbb (1993) megjelent francia kiadás¹⁹ lényegében elfogadja a Grayson-féle, immár standard-nek tekintett latin szöveget.

3. A magyar kiadás elvi és módszertani kérdései

Mindenekelőtt azt a korántsem egyszerű kérdést kell feltegyük, hogy vajon a magyar változat a *De pictura* vagy a *Della pittura* fordítása és kiadása legyen-e. A fentiekben, ha talán túl vázlatosan is, azt igyekeztünk bemutatni, mennyire nem egyszerű erre a kérdésre válaszolni. Talán nem is lehet rá megadni a megfelelő választ, hiszen bármelyik változat mellett döntünk is, a másik mindenképpen elvész számunkra. Természetesen lehet érveket felsorakoztatni mind a két változat mellett, és valószínűleg kitűnő magyar szövegváltozat készíthető mind a latin, mind az olasz verzió alapján. Lehetetlenség azonban megszabadulni a hiányérzettől, amit bármelyik változat mellőzése kelt.

Helytelen tehát így feltenni a kérdést. Sokkal célszerűbb azt kérdezni, vajon miként lehet magát a művet a legmegfelelőbbben szolgálni egy kiadással, milyen megoldás az, amellyel a legkisebb a hibás döntés kockázata, és a legtöbb ragadható meg Alberti traktátusából. Úgy gondolom, a kérdésre a helyes válasz az, hogy a *traktátust* tulajdonképpen mind a két változat együttesen jelenti, az is, ahogy Alberti latinul, mint humanista értekezést megírta, és aztán az is, ahogy egy más megfontolásból olaszra fordította. Ha a magyar kiadás ezt az elvi álláspontot akarja követni, akkor olyan megoldást kell találnia, amely lemond az eddigi gyakorlat

¹⁴ L.B. Albertis *Kleinere Kunsttheoretische Schriften Im originaltext herausgegeben übersetzt, erläutert, mit einer Einleitung und Excursen versehen* von Hubert Janitschek, in „Quellenschriften für Kunstgeschichte (...)“ XI, Wien, 1877, WILHELM BRAUMÜLLER

¹⁵ *Il trattato della pittura e i cinque ordini architettonici*, Con prefazione di G<IOVANNI> PAPINI, Lanciano, R. Carabba Editore, 1913 (1934)

¹⁶ Leon Battista Alberti, *Della Pittura*, edizione critica a cura di LUIGI MALLÉ, Firenze Sansoni, 1950.

¹⁷ *On Painting*. Translated with Introduction and Notes by JOHN R. SPENCER, London, Routledge & Kegan Paul, 1956; New Haven, Yale University Press, 1956 (1966)

¹⁸ *On Painting and On Sculpture. The Latin Texts of De Pictura and De Statua*, Edited with Translations Introduction and Notes by CECIL GRAYSON, London, Phaidon Press Ltd., 1972, és *Opere volgari* vol. III. a cura di CECIL GRAYSON, Bari, Gius. Laterza & Figli, 1973, 7–107.o.

¹⁹ *De la peinture, De Pictura (1435)*, Préface, traduction et notes par JEAN LOUIS SCHEFER, Introduction par SYLVIE DESWARTE-ROSA, Paris, Macula Dédale, 1993.

követéséről, és valami mást alkalmaz. Ennek megfelelően az *A festészetéről* szövege nem az egyik vagy a másik változat fordítása kell hogy legyen, hanem a traktátusé.

Itt van tehát annak a helyes módszernek kérdése, amely a lehető legjobban valósítja meg a fenti célt. Legjobb lenne nyilvánvalóan mind a két (latin és olasz) változat közlése, és azok egyetlen magyar szöveggel történő fordítása: ez azonban a nyomdatechnikai okok mellett más okok miatt sem lehetséges. A latin és olasz mondatok ugyanis nem minden esetben hűséges fordításai egymásnak, ennél fogva sok esetben nem volna egyetlen magyar mondattal megoldható a fordítás. A latin és az olasz szöveg párhuzamossága viszont lehetőséget ad az egyes mondatok kölcsönös értelmezésére: ezt a módszert követték a szöveg eddigi gondozói is.

A módszer kérdését akként lehet megoldani hogy a később készült olasz változatot célszerű alapul venni, és az Alberti által lefordítatlanul hagyott latin mondatokat is megőrizni. Minthogy Grayson immár konvencionálisan elfogadott szövege – nézetünk szerint – eléggé „szabadon” kezeli a kézirat eredtijét (interpunkció, latinizmusok „modernizálása”, stb), tanácsos a legjobbnak tartott Magliabechiano-változatot alapul venni egy autentikus verzió elkészítéséhez. Az eredeti újraolvasása nem jár együtt a Grayson által elért eredmények és az általa alkalmazott beosztás figyelmen kívül hagyásával. Ezzel lehetőség nyílik mind a Janitschek-, mind a Mallè-féle változatok hibáinak korrigálására is. Magától értetődő a Brunelleschi-nek szóló *Prologus* közlése is, ami egyedül ebben a kéziratban van meg.

A cél egy olyan olvasat elkészítése, amely túllép a kritikai kiadásban szereplő archaizáló olvasatokon, ugyanakkor nem követi a Grayson-féle értelmező interpunkciót sem. A legfőbb szempont a szöveghűség kell, hogy legyen és csak azokon a pontokon lehet eltérni az eredeti formáktól, ahol a mai nyelv ezt megköveteli (a névelők és a szavak elválasztása, nagybetűs mondatkezdés, stb).

Külön kérdés a terminológiáé, hiszen Alberti saját latin terminológiát teremtett ('circumscriptio'-rajzolás; 'luminum receptio'-megvilágítás, színezés, stb), amelynek a legtöbb esetben egyszerű tükörfordítással adta meg az olasz megfelelőjét ('circonscrizione'; 'ricevere de'lumi', stb). Magyar megfelelőjüket úgy kell megtalálni, hogy tekintettel legyünk az albertii értekezés hatása alatt kialakult olasz festészeti terminológiára (Leonardo), és a már létező magyar szakkifejezésekre.

FÜGGELÉK

A De pictura és a Della pittura kiadásai

Editio princeps

De pictura praestantissimae artis et nunquam satis laudatae, libri tres absolutissimi, Leonis Baptistae de Albertis viri in omni genere scientiarum praecipue Mathematices doctissimi, iam primum in lucem editi Basileae, Anno M.D.XL mense Augusto

A Della pittura kritikai kiadása

Leon Battista Alberti, *Della Pittura*, edizione critica a cura di Luigi Mallè, Firenze Sansoni, 1950.

LA PITTURA DI LEONBATTISTA ALBERTI TRADOTTA PER M. LODOVICO DOMENICHI.
Con Gratia et Privilegio. In Vinegia Appresso Gabriel Giolito de Ferrari, MD XLVII (1547)

Opuscoli morali di Leon Battista Alberti gentil'huomo fiorentino, tradotti e parte corretti da M. Cosimo Bartoli. Venezia, Francesco de'Franceschi, 1568 (tartalmazza a *Della pittura-t is*)

M. Vitruvii Pollionis De architectura libri decem. Accedunt... De pictura libri tres absolutissimi Leonis Baptistae de Albertis... Omnia in unum collecta, digesta et illustrata a Ioanne de Laert...
Amstelodami, apud Ludovicum Elzevirum, 1649

Trattato della pittura di Lionardo da Vinci... con la vita dell'istesso autore scritta da Rafaele /Trichet/ du Fresne. Ci sono giunti i tre libri della pittura, ed il trattato della statua di Leon-Battista Alberti, con la vita del medesimo. Paris, Langlois, 1651

Della Architettura di L.B.Alberti, libri X. Della Pittura, libri III. E Della Statua, libro I. Tradotti in lingua italiana da Cosimo Bartoli. Nova edizione da G. Leoni. In Londra, presso Tommaso Edlin, 1726, 3 vol.

Della Architettura, Della Pittura e Della Statua di L.B. Alberti. Traduzione di Cosimo Bartoli. Bologna, Nell'Istituto delle scienze, 1782 (újra kiadva, Milano, 1803, 2 vol. és Perugia, 1804, 2 vol.)

*El tratado de la pintura, por Leonardo de Vinci, y los tres libros che sobre el mismo arte escribió Leon Bautista Alberti, traducidos e ilustrados con algunas notas por D. Diego Antonio Rejón de Silva, ...*Madrid, Impr. Real, 1784 (újra kiad, Madrid, Impr. Real, 1827)

Della pittura e della statua di Leonbatista (sic) Alberti, Milano, Società tip. de'Classici italiani, 1804

Opere volgari di Leon Battista Alberti per la più parte inedite e tratte dagli autografi. di Anicio Bonucci, Firenze, 1843-7, Vol.IV. 11-86 (az olasz változat első nyomtatott kiadásá)

De la statue et de la peinture – Traités de Leon-Battista Alberti, Noble Florentin, Traduits du latin en français par Claudius Popelin. A Paris, Chez A. Lévy, Editeur, 29, rue de Seine, 1868

L.B. Albertis Kleinere Kunsttheoretische Schriften Im originaltext herausgegeben übersetzt, erlauert, mit einer Einleitung und Excursen versehen von HUBERT JANITSCHKEK, in „Quellenschriften für Kunstgeschichte (...)“ XI, Wien, 1877, Wilhelm Braumüller (olasz szöveg és német fordítás)

Il trattato della pittura e i cinque ordini architettonici, Con prefazione di G<IOVANNI> PAPINI, Lanciano, R.Carabba Editore, 1913 (1934) (Janitschek olasz szövegváltozatát veszi át)

On Painting. Translated with Introduction and Notes by JOHN R. SPENCER, London, Routledge & Kegan Paul, 1956; New Haven, Yale University Press, 1956 (1966)

On Painting and On Sculpture. The Latin Texts of De Pictura and De Statua, Edited with Translations Introduction and Notes by CECIL GRAYSON, London, Phaidon Press Ltd., 1972

De pictura praestantissima. The Printed Sources of Western Art 7. General editor: THEODORE BESTERMAN, Collegium Graphicum, Portland, Oregon, 1972 (az 1540-es bázeli kiadás faximile kiadása)

Opere volgari vol. III. a cura di CECIL GRAYSON, Bari, Gius. Laterza & Figli, 1973, 7-107.o.

Sobre la pintura, de Joaquim Dols Rusinol, Valencia, Fernando Torres, 1976

De pictura, a cura di CECIL GRAYSON, Roma-Bari, Gius. Laterza & Figli, Universale Laterza 580, 1980 (az 1973-as kiadás szövegével)

La pittura. Traduzione di Lodovico Domenichi (Venezia, 1547), Arnaldo Forni Editore, h.n., 1988 (az 1547-es velencei kiadás faximiléje)

De la peinture. De Pictura (1435), Préface, traduction et notes par JEAN LOUIS SCHEFER, Introduction par SYLVIE DESWARTE-ROSA, Paris, Macula Dédale, 1993

Gábor Hajnóczy

THE HUNGARIAN EDITION
OF LEON BATTISTA ALBERTI'S *ON PAINTING*
(1435–36)

Leon Battista Alberti's treatise on painting has two versions; the Latin one, i.e. *De pictura* was finished in 1435 while the Italian version, i.e. *Della pittura*, was written one year later. Both of them are Alberti's own work. There are eighteen Latin *codices* which contain the Latin version but only three which have the Italian one. Modern editions prepared translations on the basis of Latin or Italian version: the English (1956, 1972) and the French (1993) editions are translations of *De pictura*, while the German edition (1877) is a translation of *Della pittura*.

The present study proposes to give a new conception of edition. It suggests to prepare a version which would be the translation of the Italian text with the interpolation of Latin paragraphs missing from the Italian version. It is also suggested that the original Italian text should be revised on the basis of the Ms. Magliabechiano of Florence. The problems of correct Hungarian terminology on Renaissance art theory are also treated.